

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 12 juni 2015

Mål nr

Ö 2481-13

KLAGANDE

Dödsboet efter G N

Ombud: Advokaterna PS och EK

MOTPART

Skatteverket
171 94 Solna

SAKEN

Rättegångskostnader

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut 2013-04-22 i mål ÖÄ 822-12

Dok.Id 98821

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45-12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15-15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstadamstolen.se	

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut förpliktar Högsta domstolen Skatteverket att ersätta dödsboet efter G N för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten med 112 500 kr, avseende ombudsarvode. Räkta ska betalas enligt 6 § räntelagen, på 100 000 kr från den 1 mars 2012 och på 12 500 kr från den 22 april 2013, allt tills betalning sker.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Dödsboet efter G N har yrkat att Högsta domstolen ska tillerkänna dödsboet ersättning för G N rättegångskostnader vid tingsrätten med 194 925 kr och för G N och dödsboets rättegångskostnader i hovrätten med 12 500 kr.

Skatteverket har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

SKÅL

Bakgrund och frågan i Högsta domstolen

1. Kronofogdemyndigheten beslutade i juli och augusti 2011 om utmätning av lös egendom i makarna JNs och G N bostad för betalning av JNs skatteskulder. Värdet på egendomen uppgick sammantaget till i vart fall 160 000 kr. Makarna N överklagade besluten och yrkade att utmätningarna skulle hävas eftersom egendomen tillhörde G N. Makarna yrkade vidare ersättning för rättegångskostnader i tingsrätten. Tingsrätten hävde utmätningens besluten men avlog yrkandet om ersättning för kostnader.

2. G N överklagade tingsrättens beslut i fråga om rättegångskostnader.

3. Sedan G N avlidit inträdde dödsboet som part i processen i hovrätten och yrkade ersättning för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten. Hovrätten har lämnat yrkandet utan bifall.

4. Frågan i Högsta domstolen är om det finns förutsättningar att förplikta Skatteverket att ersätta G N och dödsboets rättegångskostnader.

Den rättsliga regleringen

5. Enligt 18 kap. 1 § tredje stycket utsökningsbalken gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden vid överklagande av utsökningsmål, om något annat inte föreskrivs. I 32 § ärendelagen sägs att domstolen i ett ärende där enskilda är motparter till varandra får förplikta den ena parten att ersätta den andra parten för dennes kostnader i ärendet med tillämpning av 18 kap. rättegångsbalken.

6. Före år 1996 gällde en annan ordning. Utsökningsbalken hänvisade då till rättegångsbalken (fram till utgången av år 1993) respektive 1946 års ärendelag med vidarehänvisning till rättegångsbalken (mellan den 1 januari 1994 och den 1 juli 1996). Innebörden var att bestämmelserna om rättegångskostnader i 18 kap. rättegångsbalken skulle tillämpas i utmättningsmål. Den enskilde kunde då få ersättning för sina kostnader av staten även i de fall staten inte agerade som enskild. Förändringen har varit föremål för diskussion. Under riksdagsbehandlingen av det lagstiftningsärende varigenom 1996 års ärendelag infördes utgick justitieutskottet från att regeringen i ett sammanhang skulle överväga frågan om ersättning för rättegångskostnader i ärendeprocessen respektive förvaltningsprocessen och att detta skulle ske inom en inte alltför avlägsen framtid (se bet. 1995/96:JuU17 s. 10).

7. Enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen ska en rättegång genomföras rättvist. Av artikel 6.1 i Europakonventionen framgår att var och en har rätt till en rättvis rättegång vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter eller skyldigheter.

Rättspraxis m.m.

8. I rättsfallet NJA 1998 s. 443 ansågs staten inte kunna jämföras med en enskild part i ett ärende där gäldenären hade överklagat ett beslut om utmätning för bl.a. böter, tillkommande skatt och felparkeringsavgifter. Därmed saknades det förutsättningar för att med stöd av 32 § ärendelagen tillerkänna staten ersättning för rättegångskostnader.

9. Rättsfallet NJA 2000 s. 109 gällde frågan om en tredje man kunde tillerkännas ersättning för rättegångskostnader av staten i ett ärende om utmätning för bl.a. böter och skatt. Utmätningen hade hävts efter överklagande av en tredje man som hade gjort gällande äganderätt till den utmäta egendomen. Enligt Högsta domstolen saknades förutsättningar för att med stöd av 32 § ärendelagen tillerkänna tredje man ersättning för rättegångskostnader, eftersom staten intog ställning som allmän part i ärendet.

10. I ett tillägg till 2000 års avgörande anförde justitierådet Torkel Gregow att det förhållandet att 1996 års ärendelag hade gjorts tillämplig på överklagade utskömningsmål hade fört med sig en inkonsekvent och otillfredsställande ordning beträffande rättegångskostnader i fullföljda mål om utmätning. Enligt tillägget måste det anses vara sakligt omotiverat att ersättning för kostnader inte kan utdömas då anspråket utgörs av skatter, böter m.m., medan sådan ersättning kan utgå när det är fråga om privaträttsliga fordringar, särskilt då den enskilda parten är den vinnande. Gregow ansåg det därför angeläget att det infördes en möjlighet att utdöma ersättning för rättegångskostnader även

när utmättningsfordringen utgörs av skatter, böter eller liknande anspråk. Övriga ledamöter anslöt sig i huvudsak till det som Gregow hade anfört.

11. I rättsfallet NJA 2012 s. 896 (avgjort av Högsta domstolen i dess helhet) förpliktades Skatteverket att ersätta motparten för rättegångskostnader när verket efter utmätning av en privaträttslig fordran hade trätt i fordringsborgenärens (utmätningsgäldenärens) ställe genom att dennes fordran drevs in för reglering av bl.a. skatteskulder. Staten var då att anse som enskild part vid tillämpningen av 32 § ärendelagen. I en skiljaktig motivering anfördes att Skatteverket borde åläggas ersättningsskyldighet utifrån den tolkningen av 32 § ärendelagen att staten ses som enskild i mål om utmätning för skulder avseende skatter m.m.

12. Europadomstolen fann i målet *Stankiewicz mot Polen*, no. 46917-99, ECHR 2006-VI, att en kränkning hade skett av artikel 6.1 i Europakonventionen genom att makar som hade vunnit ett mål mot polska staten hade nekats ersättning för sina kostnader. I målet förde polska staten talan mot makarna Stankiewicz under påstående att de hade berikats orättmätigt i samband med att de hade förvärvat en fastighet enligt en särskild ordning om kompensation för egendomsförluster i samband med andra världskriget. Domstolen uttalade att det mot bakgrund av tvistens betydelse för sökandena och dess komplexitet samt tvisteföremålets värde (motsvarande cirka 300 000 kr) inte hade varit obefogat för makarna att anlita juridiskt ombud. Rättegångskostnaderna uppgick till motsvarande cirka 60 000 kr, vilket ansågs skäligt med hänsyn till tvistens omfattning.

Rättsläget bör ändras

13. Det nu rådande rättsläget innebär alltså att det inte finns förutsättningar att med stöd av 32 § ärendelagen döma ut rättegångskostnader i ett mål om

utmätning, när utmätningen sker för skatter eller liknande. Om utmätningen hävs kan den enskilde därför inte få ersättning enligt 32 § för sina rättegångskostnader – exempelvis för juridiskt biträde – ens om kostnaden framstår som skälig och är motiverad för att den enskilde ska kunna tillvarata sin rätt. Skälet till detta är att staten vid utmätning för sådana fordringar inte är att se som en enskild part.

14. En ändrad tolkning av 32 § ärendelagen är svår att förena med bestämmelsens ordalydelse, som föreskriver ett ansvar för rättegångskostnader bara i ärenden där "enskilda är motparter till varandra". Det inger betänkligheter att nu ge uttrycket en väsentligt annan innebörd än tidigare. I realiteten skulle dessutom en omtolkning av 32 § innebära att det tidigare ömsesidiga ansvaret för rättegångskostnader, som då följde direkt av lag, nu återinfördes genom rättstillämpningen. I vissa situationer skulle detta vara till nackdel för den enskilde. En enskild som förlorar ett utmätningssmål vid domstol skulle sålunda med en ändrad tolkning av 32 § kunna förpliktas att betala ersättning för statens rättegångskostnader, när utmätningen avser skatter eller liknande. En sådan ändring av rättsläget bör inte göras genom rättstillämpningen.

15. Om den enskilde saknar rätt till ersättning för sina rättegångskostnader i utmätningssmålet, kan det emellertid leda till begränsningar av den enskildes möjlighet att anlita ombud. I mer komplicerade eller omfattande utmätningssmål kan den enskilde då hamna i underläge mot staten. En tredje man som försöker skydda sin egendom blir sämre ställd om han eller hon får framgång i målet om utmätning än om det sker sedan han eller hon har väckt talan om bättre rätt till egendomen efter en hänvisning enligt 4 kap. 20 § utsökningensbalken; i en tvist om äganderätten kan tredje man ju få ersättning för sin rättegångskostnad. Den rådande ordningen framstår också som märklig i utmätningssmål där den enskilde lyckas skydda sin egendom mot både staten

och en enskild borgenär. I sådana fall har bara den enskilde borgenären ett ansvar för motsidans rättegångskostnader.

16. Detta väcker frågan om domstolarnas handläggning av utmätningsmål kan genomföras rättvist utan att den enskilde ges möjlighet att få sina rättegångskostnader ersatta.

17. Avgörandet i rättsfallet Stankiewicz innebär att det under vissa förutsättningar är i konflikt med rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6.1 i Europakonventionen att en enskild som vinner ett mål mot staten inte har rätt till ersättning för sina rättegångskostnader (jfr Hans Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4 uppl. 2012, s. 250). Det gäller även när staten – såsom var fallet i Stankiewicz – inte uppträder som enskild.

18. Bestämmelsen i 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen har utformats efter mönster av artikel 6.1 i Europakonventionen, och anknyter till de grundläggande principer som anges där, bl.a. att parterna ska vara likställda i processen (se prop. 2009/10:80 s. 156 ff.). Någon begränsning till sådana fall där prövningen avser civila rättigheter eller skyldigheter – en begränsning som finns i artikel 6.1 i Europakonventionen – gäller inte enligt regeringsformens bestämmelse (se a. prop. s. 161). Grundlagsbestämmelsen har alltså ett vidare tillämpningsområde genom att den gäller alla rättegångar i domstol. Regeringsformens krav på en rättvis rättegång får därför anses gälla en domstols handläggning av överklagade mål om utmätning, som har flera inslag av rättskipning.

19. Det skulle i vissa fall strida mot grundlagsbestämmelsen om den enskilde inte ges rätt till ersättning av staten för sina rättegångskostnader i ett allmänt utmätningsmål, t.ex. rörande skattefordringar. Särskilt tydligt framstår detta

när det är en tredje man som dras in i ett förfarande och med framgång försvarar sin egendom mot de exekutiva åtgärder som riktas mot gäldenären.

20. Med hänsyn till det sagda måste av bestämmelsen i 2 kap. 11 § regeringsformen anses följa att en enskild som vinner ett överklagat utmättningsmål har rätt att under vissa förutsättningar få ersättning av staten för rättegångskostnader även när utmätningen sker för skattefordringar eller liknande. I rättstillämpningen bör krävas, för att den enskilde ska ha rätt till ersättning, att kostnaderna har varit befogade med hänsyn till sakens beskaffenhet. Vid bedömningen ska det vägas in att handläggningen enligt ärendelagen är förenklad.

21. Det finns alltså anledning att på det angivna sättet gå ifrån det ställningstagande som gjordes i rättsfallet NJA 2000 s. 109, att en enskild inte kan få ersättning för rättegångskostnader av staten när en utmätning för skatter eller liknande hävs.

Bedömningen i detta fall

22. Det aktuella utmättningsmålet krävde omfattande bevisning och avsåg en stor mängd egendom som sammantaget hade ett högt värde. Det var befogat att G. N. och dödsboet anlidade ombud för att bevaka sin rätt i målet. Skatteverket ska därför ersätta dödsboet för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.

23. G. N. och dödsboet har yrkat ersättning för ombudskostnader i tingsrätten med 194 925 kr. Målet har inte varit juridiskt komplicerat. Även med beaktande av målets omfattning framstår ersättningen därför som för hög. En högre ersättning än 100 000 kr kan inte anses motiverad med hänsyn till sakens beskaffenhet.

24. Det belopp som har yrkats för ombudsarvode i hovrätten, 12 500 kr, är skäligt.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Marianne Lundius, Stefan Lindskog, Ann-Christine Lindeblad, Ella Nyström, Kerstin Calissendorff (skiljaktig), Gudmund Toijer, Lena Moore (skiljaktig), Göran Lambertz (referent), Johnny Herre (skiljaktig), Agneta Bäcklund (skiljaktig), Ingemar Persson (skiljaktig), Martin Borgeke, Svante O. Johansson (skiljaktig), Dag Mattsson, Lars Edlund (skiljaktig) och Anders Eka
Föredragande justitiesekreterare: Åsa Brundin

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2015-03-10

Mål nr
Ö 2481-13

SKILJAKTIG MENING

Justitieråden Kerstin Calissendorff, Lena Moore, Johnny Herre, Agneta Bäcklund, Ingemar Persson, Svante O. Johansson och Lars Edlund är skiljaktiga i fråga om motiveringen. De anför följande.

Vi instämmer i vad majoriteten anför till och med punkten 11. Härefter ska skälen enligt vår mening ha följande lydelse.

Skatteverket ska betraktas som enskild vid tillämpningen av 32 § ärendelagen

12. I förarbetena till den aktuella bestämmelsen i ärendelagen uttalas att ett statligt organ som är part och som i ärendet har samma ställning som en privat fysisk eller juridisk person bör ses som enskild part (se prop. 1995/96:115 s. 118). Staten kan alltså under denna förutsättning anses som enskild vid tillämpning av bestämmelsen.

13. Innan den nu gällande ärendelagen trädde i kraft tillämpades i överklagade utmättningsmål rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader. I förarbetena till rättegångsbalkens promulgationslag uttalas att staten vid överklagande av en utmätning som har ägt rum för uttagande av skatt är att anse som en part som tillvaratar sin enskilda rätt (se NJA II 1947 s. 72). När rättegångskostnadsfrågan behandlas i förarbetena till den nu gällande ärendelagen nämns inte utsökningsmålen. Bestämmelsen i 32 § gavs emellertid en fakultativ utformning för att äldre överväganden och avgöranden skulle kunna

ges betydelse när det gäller frågan om att ålägga någon ett kostnadsansvar (se a. prop. s. 118).

14. När beslutsmyndigheten är den enskildes motpart efter ett överklagande till allmän domstol kan situationen i regel jämföras med vad som gäller i förvaltningsdomstol. Där är utgångspunkten att vardera parten bär sin kostnad (se exempelvis prop. 1988/89:126 s. 7). När det är fråga om ett överklagat utmättningsbeslut är förhållandena emellertid annorlunda. Skatteverket representerar inte beslutsmyndigheten (Kronofogdemyndigheten) i ett överklagat utskönningsmål rörande skatt (jfr 18 kap. 1 § tredje stycket utskönningsbalken och 11 § ärendelagen). Det råder alltså ett reellt partsförhållande mellan Skatteverket och den enskilde i ärenden av det slag som nu är aktuellt.

15. I överklagade utmättningsmål där tredje man hävdar rätt till den utmätta egendomen är intressemotsättningen mellan parterna densamma oavsett om borgenären är Skatteverket eller en fysisk eller juridisk person. Några särskilda materiella regler för prövningen gäller inte för Skatteverkets anspråk. Prövningen syftar till att fastställa vad som gäller mellan parterna. Den avser alltså vad som traditionellt brukar betecknas som rättskipning och som normalt prövas i den för tvistemål stadgade ordningen.

16. Det anförda leder till att det inte i sig kan anses möta något hinder mot att tolka 32 § ärendelagen på så sätt att Skatteverket jämförs med en enskild part i överklagade utmättningsmål där utmättningsfordringen utgörs av skatt, böter eller liknande anspråk. Den bedömningen påverkas alltså inte av det förhållandet att den bakomliggande fordringen är av offentligrättslig karaktär (jfr NJA 2001 s. 288).

17. De kritiska synpunkter som framfördes i tillägget till 2000 års rättsfall är fortfarande relevanta.

18. Efter avgörandet i 2012 års plenimål är staten som skatteborgenär att anse som enskild part vid tillämpningen av 32 § ärendelagen, när objektet för utmätningen utgörs av en fordran som utmätningsgäldenären har mot en tredje man och fordringen drivs in hos denne. Såväl Skatteverket som tredje man bär då en rättegångskostnadsrisk om frågan prövas i domstol, i likhet med vad som gällde enligt 1946 års ärendelag. Om utmätningsojektet däremot utgörs av annan egendom som tredje man gör anspråk på gäller – enligt den grundsats som antogs i rättsfallet NJA 2000 s. 109 – att rättegångskostnader inte kan dömas ut om utmätningen prövas i domstol. Att det i det förra fallet handlar om indrivning hos tredje man av en utmätt fordran och i det senare fallet om att tredje man har överklagat en utmätning motiverar inte olika rättegångskostnadsregler; i båda fallen handlar det om att tredje man dras in i ett förfarande som avser statens skattefordran mot en gäldenär och tredje man agerar i båda fallen för att skydda sin egendom. 2012 års rättsfall talar alltså med styrka för att den tolkning av 32 § ärendelagen som gjordes i 2000 års rättsfall bör frångås.

19. Synen på statens ställning som borgenär i förhållande till andra borgenärer och på Kronofogdemyndighetens ställning och uppgifter har vidare förändrats. Detta har kommit till uttryck i bl.a. ändrade förmånsrättsregler och i att en överflyttning har skett av flertalet av statens borgenärsuppgifter från Kronofogdemyndigheten till Skatteverket genom lagen (2007:324) om Skatteverkets hantering av vissa borgenärsuppgifter (se exempelvis prop. 2002/03:49 s. 67 och prop. 2006/07:99 s. 25 ff.). Skatteverkets uppgift att företräda staten i tvister om bättre rätt till utmätt egendom och vid överklagande i allmänna utsökningsmål, som tidigare ålåg verket i egenskap av centralmyndighet inom exekutionsväsendet, ligger numera på verket såsom företrädare för staten. Argumenten för att staten bör jämföras med andra borgenärer har således förstärkts sedan 2000 års avgörande.

20. Slutsatsen av vad som nu anförts är att det finns tillräckliga skäl att frångå den tolkning av 32 § ärendelagen som gjordes i rättsfallet NJA 2000 s. 109. I överklagade allmänna utmättningsmål bör alltså Skatteverket jämföras med en enskild part i sådana fall där Skatteverket och tredje man står mot varandra. Det innebär att bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken om ersättning för rättegångskostnad kan tillämpas i ett sådant fall.

Bedömningen i detta fall

21. Med hänsyn till utgången i målet ska Skatteverket ersätta dödsboet för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten.

22. Göres och dödsboet har yrkat ersättning för ombudskostnader vid tingsrätten med 194 925 kr. Även med beaktande av målets omfattning framstår ersättningen som hög. Handläggningen har genomförts enligt det förenklade förfarande som följer av ärendelagen och har inte varit juridiskt särskilt komplicerat. En högre ersättning än 100 000 kr kan därför inte anses skälig.

23. Det belopp som har yrkats för ombudsarvode i hovrätten, 12 500 kr, är skäligt.
